

BUILDING OFFICIALS ROMANIAN FROM CHERNIVTSI

Cristinel Ștefan Tanasă, PhD Candidate, Rev., "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Housing crisis in the city of Chernivtsi determined after establishment of Greater Romania as the Romanian state efforts. Few may know about the efforts of the Orthodox Church in this sense especially that Romanian Orthodoxy in this diocese had the largest areas of woodland gathered together under the name "Romanian Orthodox Church Fund of Bukovina", the use of which they were born more intrigue. The exposure to notify the reader a preoccupation Metropolitan Visarion Puiu's Romanian Bukovina strengthening element in this area, namely the construction of a block mentioned fund revenues for Romanian officials who wanted to work here, but they had opportunities to materials purchase a home. It is only a small contribution to this metropolitan Romanians, but only metropolitan People's Court sentenced to death and defrocked Romanian Orthodox Church just for serious damage to Romanians and Romanian state!

Keywords: house building, officialdom, dwelling, Church Fund, auctions

Între multele realizări ale mitropolitului Visarion Puiu în cei cinci ani de slujire a eparhiei Bucovinei (1935-1940), timp în care ortodoxia românească, dar și cea din străinătate¹, s-a sprijinit pe acțiunile lui, se înscrie și cea a construirii unui bloc de locuințe pentru funcționarii români care voiau să se stabilească în Cernăuți² și pe care mitropolitul a căutat a-i susține în acest mod. Blocul respectiv era preconizat a avea aproximativ 30 de apartamente³ și urma să fie zidit în centrul orașului Cernăuți din veniturile Fondului Bisericesc Ortodox Român al Bucovinei⁴, fond din care s-au construit și alte obiective culturale și naționale, cum ar fi Palatul Cultural al românilor sau Biblioteca universitară din Cernăuți. Clădirea era prevăzută la parter cu magazine producătoare de venit care rămâneau proprietatea Fondului, iar la etaje cu apartamente de locuit pentru intelectualitatea română din Bucovina, preoți, funcționarii fondului și mitropoliei, profesori de toate gradele, magistrați, medici sau militari și puteau fi vândute acestora, dar nu puteau fi înstrăinate decât tot la români, Fondul Bisericesc rezervându-și dreptul de preemțiune⁵. Apartamentele urmau a avea toate dependențele necesare și tot confortul modern de la acea dată, adică încălzire centrală, ascensor, boiler pentru apă caldă.

¹†Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, ediție, note și addenda de Dumitru Stavarache și Gheorghe Vasilescu, Editura Trinitas, Iași, 2004, pp. 85, 86.

² Dumitru Valenciu, „Visarion Puiu, Mitropolit al Bucovinei (1935-1940), un martir al demnității ortodoxe”, în *Analele Bucovinei*, București, anul XI, nr. 1/2004, p. 58.

³ Mitropolia Bucovinei, Administrația Fondului Bisericesc, *Averile bisericesti din Bucovina*, Editura Mitropoliei Bucovinei, Cernăuți, 1939, p. 62.

⁴ Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, ediție, note și addenda de Pr. Dumitru Valenciu și Dragoș Radu Mihai, Suceava, 2005, p. 37

⁵Într-o dare de seamă asupra situației Fondului Bisericesc de după 1936 găsim locația acestui bloc: colțul din fața sinagogii, în fața Palatului Cultural (Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond Visarion Puiu*, dosar 10, f. 65 și 98.

Într-un dosar⁶, descoperit în arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, printre resturile de documente rămase dintr-un fond probabil mult mai bogat al fostei Mitropolii a Bucovinei, am avut surpriza descoperirii firului acestei idei pusă în practică pas cu pas până la finalizarea ei. Dosarul cuprinde modul cumpărării terenului⁷ aferent construirii acestui bloc, licitațiile organizate pentru curățarea lui și adjudecarea antreprenorului, râvna descoperirii surselor suplimentare de venit necesare ridicării acestuia.

Consiliul de avocați al Fondului Bisericesc⁸ se întrunește la cererea mitropolitului pentru a analiza oferta depusă de Societatea „Clădire S.A.”, proprietarul terenului în cauză, spre a da aviz cumpărării acestuia, evidențind-se importanța demersului cu următoarele argumente: terenul respectiv avea o poziție foarte bună din toate punctele de vedere, fiind situat în fața Palatului Cultural aflat în acel moment în construcție, putea fi utilizat cu un randament foarte mare, întărindu-se și asigurându-se vadul comercial creat de complexul Palatului Cultural, iar prin construirea aceluia imobil se făcea un mare progres în domeniul românizării orașului Cernăuți. Chiar dacă comisia a dat în acel moment (octombrie 1937) aviz favorabil cererii mitropolitului, situația se schimbă la începutul anului următor întrucât prin Înaltul Decret regal Nr. 172 publicat în Monitorul Oficial nr. 21 din 27 ianuarie 1938, terenul ce urma să fie cumpărat a fost declarat de utilitate publică și expropriat în folosul Mitropoliei Bucovinei. La 9 mai, în birourile Fondului Bisericesc, se întrunește o nouă comisie⁹ delegată de comitetul de direcție al Fondului pentru a decide de comun acord cu principalul proprietar al Societății „Clădire” S.A., doctorul Wolfgang Fokschaner, prețul de expropriere al terenului, stabilindu-se acum un preț de 4.400 lei pentru un m.p., cu mult mai puțin decât se stabilise inițial¹⁰.

În 11 noiembrie 1937, la 2 ani de la înscăunarea mitropolitului Visarion ca mitropolit al Bucovinei, se face un anunț oficial în vederea înscrierilor pentru aceste locuințe, anunț repetat în 5 iulie 1938 și trimis de data aceasta și pentru publicare la două ziare locale și unul din București¹¹. Se specificau acum și condițiile ce trebuiau îndeplinite de viitorii

⁶ Dosarul are titlul „Cumpărarea terenului din strada I. G. Duca de la Societatea Clădirea” și conține 144 file.

⁷ Terenul avea o suprafață de 1168 m.p., era format din două corpuri tabulare și era situat în colțul străzilor I.G. Duca și General Zadic lângă Palatul Cultural din Cernăuți

⁸ Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei (în continuare se va cita M.M.B.), *fond Mitropolia Bucovinei*, dosar I/1937, f. 3. Consiliul se întrunește la 26 octombrie 1937 și era format din subdirectorul fondului inginerul V. Pașcovici, secretarul Ioan Popescu, consilierul juridic profesorul George Alexianu, directorul de contencios Ilie Stoleriu și avocatul Dr. G. Jeleriu.

⁹ Din comisie făceau parte consilierul tehnic V. Marcu, subadministratorul Gh. Constantinescu și inginerul V. Pașcovici

¹⁰ Inițial se făcuse înțelegere pentru 5.500 lei m.p. Dintr-un referat al secției economice din 23 noiembrie 1939 cu nr. de înregistrare 11099 (fila 136 a dosarului) aflăm că între primărie și mitropolie s-a făcut un schimb de terenuri, mitropolia cedând pentru primărie 239,60 m. p. din terenul cumpărat pentru alinierea străzii I. G. Duca, iar primăria a dat în schimb o fâșie de teren din strada General Zadic în suprafață de 8,30 m. p. astfel încât primăria a primit în fapt numai 231,30 m. p. Mitropolia primește pentru suprafața cedată suma de 500.000 lei (adică 2.165 lei m. p.), un preț mult mai mic față de ceea ce plătitese mitropolia proprietarului, iar sub formă de compensație, în urma insistențelor mitropolitului, încă 500.000 lei.

¹¹ Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei (în continuare M.M.B.), f. 74. Cele trei publicații la care a fost trimis anunțul spre publicare erau următoarele: *România* - București, *Glasul Bucovinei* - Cernăuți și *Foia Oficială a Reședinței Mitropolitane*, conform adresei Mitropoliei Bucovinei cu nr. de înregistrare 21091/7 iulie 1938.

cumpărători, fiecare dintre aceștia având posibilitatea de a alege dintre apartamentele cu două până la cinci camere precum și etajul dorit. Pentru a veni în ajutorul intelectualității românești, Fondul Bisericesc a hotărât să ceară de la cumpărători jumătate din prețul apartamentului până la terminarea lui la cheie, urmând ca restul să fie plătit în rate lunare în decurs de 5-10 ani cu o dobândă ne semnificativă.

Licitația pentru curățarea terenului a fost anunțată în patru ziare¹² ale vremii, două dintre ele în limba română (Foaia Oficială și Glasul Bucovinei), celelalte două în limba germană¹³ și programată pentru data de 4 iunie 1938. Ofertele trebuiau puse în plic închis însoțite de o garanție de 5.000 lei în numerar, urmând ca din momentul adjudecării, terenul să fie complet curățat și planat în termen de 25 zile. Comisia de licitație¹⁴ s-a întrunit la data anunțată și a analizat ofertele¹⁵, dar a constatat că prețul cel mai mare oferit nu coincidea cu valoarea reală a clădirilor supuse demolării și a hotărât, la cererea ofertanților, continuarea licitației cu supraoferte orale, procedând la strigări, luând ca bază oferta cea mai mare de 135.000 lei. Au participat la această strigare doar doi dintre ofertanți, anume cei care au licitat și sumele cele mai mari, Leopold Nicolaus și Dietrich Albert. După 17 strigări suma s-a ridicat la 142.000 lei, câștigător fiind declarat Leopold Nicolaus, comisia adjudecând acestuia licitația și restituind celorlalți garanțiile depuse. În 5 iulie, mitropolitul Visarion semnează procesul-verbal al comisiei de licitație și astfel Leopold Nicolaus primește dreptul de a demola clădirile respective. Între cele două părți se încheie o convenție¹⁶ prin care câștigătorul licitației se angaja să dărâme casele existente pe acest teren, să ridice tot materialul rezultat din această lucrare și să curețe terenul, inclusiv subsolurile, de molozul rămas până cel târziu pe 5 august 1938. În caz de neexecutare la timp a acestor obligații, Fondul Bisericesc ar fi procedat la confiscarea garanției depuse.

Autorizația de construcție a fost emisă de Primăria Municipiului Cernăuți în 7 septembrie 1938 pentru „construcția unui bloc cu 7 etaje pentru funcționarii români din Bucovina pe terenul situat în strada I. G. Duca colț cu strada G-ral Zadic”¹⁷. La licitația pentru atribuirea lucrărilor anunțată pentru 14 octombrie au fost invitate doar 8 firme¹⁸, una dintre

¹² *Ibidem*, f. 41.

¹³ Cele două ziare în limba germană erau *Deutsche Tagespost* (un cotidian sibian cu ediții în București și Cernăuți) și *Allgemeine Zeitung* (*Allgemeine Zeitung Tagelblatt und Ostjüddische Zeitung* – Ziarul evreilor din răsărit).

¹⁴ Comisia era formată din părintele consilier Gh. Negură în calitate de președinte, inginerul V. Pașcovici, directorul Ilie Stoleriu, secretarul Ilie Dan și avocatul D. I. Pepelea

¹⁵ Au depus oferte 9 persoane: Carabiovschi Nicolai a oferit 93.500 lei, Ioan Carp - 60.000 lei, Coroamă Sextil - 101.050 lei, Siea Iosif Brăileanu și Filip Dietz - 90.000 lei, Leopold Nicolaus - 135.000 lei, Dobrovolschi Eduard - 80.000 lei, George Marcu - 100.600 lei, Rach Adam și Slimach Gheorghe - 60.000 lei, Albert Dietrich - 130.000 lei.

¹⁶ Arhiva M,M.B, f. 62. Aceeași convenție o găsim și la fila 76, de această dată în copie, dar timbrată, ștampilată și înregistrată la Agenția de Constatăre Indirectă Cernăuți cu Nr 19331/30.07.1938.

¹⁷ *Ibidem*, f. 85. Nr. autorizației era 7579, a fost trimisă mitropoliei în 20 septembrie și înregistrată la Administrația Fondului Bisericesc cu nr. 30129 în 21 septembrie.

¹⁸ Firmele de construcție invitate erau următoarele: Inginer Aurel Ioanovici, strada C. A. Rosetti nr. 3, București; Mihai Gheorghiu, strada Gl. Angelescu nr. 74, București; Întreprinderile Generale Tehnice a inginerului Tiberiu Eremie, strada Știrbei Vodă nr. 188, București; C. M. Vasilescu, Bulevardul Lascăr Catargiu nr. 54, București; Inginer Corneliu Nicolau și Schmidt, Bulevardul I.C. Brăteanu nr. 9, București; Societatea „Clădirea

condițiile participării fiind și cea a utilizării pe cât posibil a forței de lucru românești din localitate. La data stabilită s-au prezentat doar 5 din cele 8 firme cărora le-au fost trimise ofertele de participare, în afara Întreprinderilor Generale Tehnice care a acceptat prețul inițial din caietul de sarcini¹⁹, toate celelalte cerând un plus față de prețul inițial²⁰. Procesul verbal a fost semnat, ca și ofertele participanților, de toți cei prezenți la licitație. Lucrările au început imediat cu firma declarată câștigătoare, Întreprinderile Generale Tehnice, astfel că în octombrie 1938 șanțurile erau deja executate, firma fiind rugată să înceapă turnarea fundațiilor până la primul planșeu peste subsol cât mai curând posibil pentru a fi terminate până la venirea anotimpului rece.

În noiembrie 1938, la împlinirea a trei ani de când mitropolitul Visarion ajunsese la cârma Mitropoliei Bucovinei, ziarele vremii făceau un bilanț al activității acestuia consemnând că „și orbii se pot împiedica de înfăptuirile acestor trei ani”, subliniind între aceste realizări și „noua clădire de mari proporții pentru locuințele funcționarilor români din Cernăuți”²¹ aflată în acel moment în construcție, pe lângă Palatul Cultural, bisericile și casele parohiale, casele de odihnă, drumurile, mănăstirile reparate, salariile și pensiile preoților plătite la zi, toate fiind realizate din îndemnul și supravegherea energicului ierarh.

Spre sfârșitul anului 1939 avem confirmarea continuării lucrărilor cu același antreprenor a inginerului Tiberiu Eremie, iar acum se vedea nevoia instituirii unei comisii de recepție a lucrărilor precum și numirea unui conducător tehnic pentru verificarea calității lucrărilor executate și a proporțiilor de materiale. În 3 noiembrie 1939 mitropolitul Visarion aprobă componența comisiei²², subliniindu-se faptul că sarcina ei era numai de supraveghere și verificare a situației, răspunderea pentru construcție revenind arhitectului diriginte care a alcătuit proiectul împreună cu antrepriza care a executat lucrarea. Comisia de recepție își schimbă componența în aprilie anul următor pentru a face recepția finală a lucrărilor²³, fiecare dintre membrii comisiei primind o împuternicire clară²⁴. Rezultatele verificărilor trebuiau cuprinse în rapoarte tehnice scrise care urmau să fie depuse la biroul de arhitectură al mitropoliei. După terminarea verificării și înaintarea rapoartelor, comisia urma să se

românească”, Bulevardul Domniței nr. 9, București; Inginer Gh. Ignat, Bulevardul Dinicu Golescu nr. 38, București; Inginer Emil Prager, strada Sfinților nr. 33, București.

¹⁹ Devizul de lucru are nu mai puțin de 17 pagini și este cuprins între filele 111 și 127 ale acestui dosar, fiind consemnată cu foarte multe amănunte fiecare lucrare care trebuia executată de antreprenor, începând de la săpături, turnarea betonului și betonului armat, zidărie, izolație, tencuieli, pardoseli și pavaje, învelitoare, scări și balustrade, tâmplărie, fierărie, zugrăveli și terminând cu instalațiile electrice și sanitare precum și cele de încălzire centrală, fiecare lucrare fiind evaluată la un preț de lucru, totalul devizului fiind de 22.457.369 lei.

²⁰ Aurel Ioanovici a cerut un plus de 6,50% față de prețul din caietul de sarcini, inginerul Corneliu Nicolau - 8,90%, inginerul Emil Prager - 6,90%, Societatea „Clădirea Românească” - 6,05%

²¹ Nicolae Iorga, *Un mare ierarh: I. P. S. Visarion*, în ziarul „Neamul Românesc”, nr. 262/20 noiembrie 1938 C, p. 2, col. 1, 2

²² *Ibidem*, f. 142. Din comisie făceau parte: inginerul Gh. Constantinescu, consilierul Gh. Negură, arhitectul Ivanov Andrei, subadministratorul Ilie Dan, contabilul V. Marcu.

²³ Pe procesul verbal de constituire a comisiei din 22 aprilie, mitropolitul îndemna „să se înceapă lucrările în continuare îndată după 1 mai a.c.”, termen recomandat din cauza sărbătorilor pascale care în acel an au căzut în zilele de 28, 29, 30 aprilie, urmând ca imediat după sărbătoarea Învierii Domnului să se facă recepția finală a lucrărilor, ceea ce însemna că blocul era finalizat.

²⁴ Partea administrativă trebuia verificată de inginerul Vasile Scraba, partea tehnică de arhitectul Ivanov căruia i se alătura și arhitectul Zettel de la Fondul Bisericesc, partea contabilă și financiară de directorii Bilețchi și Fochi în timp ce părintele consilier Vedeanu și inginerul Ilie Dan aveau obligația de a se interesa de toate lucrările în mod general.

întrunească din nou pentru a redacta procesul verbal de recepție finală a lucrărilor la care urmau a fi invitați arhitectul Ivanov și antreprenorul lucrărilor, inginerul Tiberiu Eremie.

Neavând posibilitatea cercetării procesului verbal al recepției finale, mitropolitul retrăgându-se de la conducerea eparhiei în mai 1940, iar luna următoare Bucovina fiind ocupată de trupele sovietice, am întreprins o cercetare de teren pentru a constata situația reală. Ajuns la Cernăuți, am căutat să iau legătura cu reprezentanții Mitropoliei Bucovinei și cu cei ai Universității din Cernăuți care funcționează astăzi în fostul palat mitropolitan. Am avut plăcuta surpriză ca încă de la poarta universității să fiu îndrumat în limba română spre biroul de relații internaționale unde două tinere asistente universitare mi-au dat informațiile necesare, una dintre ele, Veronica Tovarnițchi, fiindu-mi și ghid prin oraș. Cu ajutorul ei am identificat blocul funcționarilor români și Palatul Cultural, iar din informațiile primite de la administratorul blocului am aflat că, într-adevăr, blocul fusese construit de români și împreună cu fostul Palat Cultural al Românilor formează astăzi „Casa ofițerilor”, clădire protejată aflată în administrația Ministerului Apărării din Ucraina. În timpul U.R.S.S., clădirea a fost folosită ca hotel sub denumirea de „Hotel Prut”. Aici erau cazați militarii și familiile lor care se beneficiau și de clădirea învecinată, fostul Palat Cultural al românilor, unde aveau o cantină și foloseau sălile de spectacol drept camere de socializare. Astăzi spațiile de la parter sunt date în chirie diverselor magazine, așa cum fuseseră de altfel proiectate de mitropolit, iar apartamentele de la etaje servesc drept birouri pentru firme sau sunt închiriate persoanelor angajate de Ministerul Apărării ucrainean. Informații detaliate am primit și de la domnul Dragoș Olaru, șef de secție la Arhivele Naționale din Cernăuți cu care m-am întâlnit în Piața Teatrului (fostă Vasile Alecsandri), împreună cu care am identificat plăcuța care indică explicit clădirea ca fiind fostul Palat Cultural al românilor, apoi străzile I. G. Duca (azi Str. Universității) și General Zadic (azi Str. Vatutin). Am fost interesat în același timp și de numărul etajelor blocului, întrucât din exterior nu părea a avea mai mult de cinci pentru a nu ieși din arhitectura zonei. De la domnul Dragoș am înțeles de fapt de ce mi se părea blocul așa mic: parterul la sovietici este considerat tot etaj, iar al șaselea etaj era de fapt o terasă de beton ocupând aproximativ 70% din suprafața clădirii, susținută de mai multe coloane, loc propice pentru o activitate în aer liber, ceea ce s-a și făcut, în momentul de față aici funcționând, cu chirie, o discotecă. O parte din acest foisor a fost închis provizoriu și compartimentat pentru câteva camere. Al șaptelea etaj e constituit din numai două camere de o parte și de alta a casei scărilor care sunt folosite mai mult ca observator peste panorama orașului, celelalte clădiri înconjurătoare neavând mai mult de patru nivele peste parter, arhitectură specifică întregii zone istorice a orașului.

Am plecat din Cernăuți mulțumind celor doi colaboratori, cu promisiunea întoarcerii și cercetării mai multor dosare ale mitropolitului Visarion păstrate în Arhivele Naționale ale orașului despre existența cărora am primit informații și câteva fotografii ale clădirii cercetate de la domnul Dragoș Olaru, unul din cei doi ghizi ai mei prin istoria orașului din timpul României Mari, dar și mâhnit în același timp pentru munca depusă de mitropolit în folosul românilor însă nefructificată până în vremea noastră. Singurul lucru care i se poate reproșa mitropolitului Visarion și constructorului este faptul că au ieșit din tipicul arhitectonic austriac specific zonei, aceste două clădiri (Palatul Cultural și blocul funcționarilor români) adoptând stilul constructivist al perioadei, cu pereți drepecți placați cu marmură, fără balcoane sau modele

pe pereți sau în ancadramentele ușilor ori ferestrelor, stil folosit în special în capitala țării, reușind să aducă prin aceste două clădiri o fărâmă de modernitate în zonă²⁵.

Lista bibliografică

- Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond Visarion Puiu*, dosar 10/1938
 Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, *fond Mitropolia Bucovinei*, dosar I/1937
 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, dosar SIE 142
 Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, ediție, note și addenda de Pr. Dumitru Valenciuc și Dragoș Radu Mihai, Suceava, 2005
 Dumitru Valenciuc, *Visarion Puiu, Mitropolit al Bucovinei (1935-1940), un martir al demnității ortodoxe*, în *Analele Bucovinei*, București, anul XI, nr. 1/2004, p. 41-82
 Mitropolia Bucovinei, Administrația Fondului Bisericesc, *Averile bisericesti din Bucovina*, Editura Mitropoliei Bucovinei, Cernăuți, 1939
 Visarion Puiu, Mitropolit, *Însemnări din viața mea*, ediție, note și addenda de Dumitru Stavarache și Gheorghe Vasilescu, Editura Trinitas, Iași, 2004
 Ziarele: *România* (București), *Glasul Bucovinei* (Cernăuți), *Neamul Românesc* (București) din anii 1935-1940

²⁵ Această lucrare a fost finanțată din contractul Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice, rețea de cercetare multiregională (CCPE) - POSDRU/159/1.5/S/140863 proiect strategic "Programe doctorale și postdoctorale – suport pentru creșterea competitivității cercetării în domeniul științelor umaniste și socio-economice" cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.